

ION CRAIOVAN

**UN POSIBIL GHID
PENTRU CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ
ÎN DOMENIUL DREPTULUI**

- teze, antiteze și ipoteze -

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	11
Capitolul I. ȘTIINȚA	13
1. Cunoaștere și cunoaștere științifică.....	13
2. Evoluții, mutații și modele în aria cunoașterii științifice	17
2.1. Modelul clasic de întemeiere a științei.....	17
2.2. Modelul modern de întemeiere a științei	18
2.2.1. Raționalismul	19
2.2.2. Empirismul.....	20
2.3. Abandonarea modelului întemeierii și poziția raționalismului critic	21
2.4. Concepția standard a teoriilor științifice bazate pe experiență	23
2.5. Abordarea holistă a teoriei științei.....	25
2.6. Modelul paradigmă a științei.....	26
3. Despre spiritul științific contemporan.....	28
Capitolul II. ȘTIINȚĂ A NATURII ȘI ȘTIINȚĂ SOCIALĂ	32
1. Monism sau dualism metodologic?	32
2. Particularitățile științelor sociale.....	33
3. Epistemologia științelor sociale	34
4. Natura socială a dreptului. Paradigme care privesc explicația socialului	38
4.1. Paradigme interacționiste de tip marxian	39
4.2. Paradigme interacționiste de tip toquevillian	40
4.3. Paradigme de tip mertonian.....	41
4.4. Paradigme de tip weberian	42
4.5. Paradigme hiperfuncționaliste.....	42
4.6. Paradigme hiperculturaliste	43
4.7. Realismul totalitar	43
4.8. Determinismul metodologic	44
Capitolul III. ORDINEA ÎN SOCIETATE	47
1. Normă și societate. Ordinea socială.....	47
2. Ordinea normativă și sistemul normativ social.....	49
2.1. Tipuri de norme în societate.....	52
2.1.1. Normele tehnice.....	52
2.1.2. Normele obișnuielnice	53
2.1.3. Normele de conviețuire socială.....	53

2.1.4. Normele deontologice.....	54
2.1.5. Normele organizațiilor sociale nestatale.....	54
2.1.6. Normele morale și normele juridice	55
3. Ordinea juridică – ordine normativă specifică.....	59
4. Rolul normativității juridice în viața socială. Funcțiile dreptului	62

Capitolul IV. ȘTIINȚA DREPTULUI – NATURĂ, FIZIONOMIE

ȘI POTENȚIAL.....68

1. Epistemologia juridică sau cunoașterea științifică a dreptului.....	68
2. Știința juridică între general și particular.....	72
3. Câteva teze ale doctrinei juridice.....	76
4. Despre statutul contemporan al științei dreptului	80
5. Paradigme ale cunoașterii juridice.....	82
5.1. Paradigma normativității juridice.....	83
5.2. Paradigma centrată pe conceptele juridice	86
5.3. Paradigma fondului moral al dreptului.....	89
5.4. Paradigma centrată pe comportamentul actorilor juridici	94
5.5. Paradigma comunicațională cu privire la geneza și legitimitatea dreptului în societățile democratice	95
5.6. Paradigma "noii revoluții a dreptului" în societatea globală	97
6. Cunoașterea juridică actuală – abordarea interdisciplinară și stilul integrativ.....	104

Capitolul V. OBIECTUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN DREPT – DREPTUL

CA NUCLEU AL FENOMENULUI JURIDIC111

1. Ipostazele identității dreptului.....	111
2. Drept, juridicitate, fenomen juridic.....	119
3. O problemă generală, tradițională și actuală a studierii și cercetării științifice în drept	123

Capitolul VI. METODELE CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN DREPT, SUB

SEMNUL CONVERTIRII INTERDISCIPLINARITĂȚII CA FAPT

CONSTITUTIV AL JURIDICITĂȚII129

1. Metoda – semnificații și evoluții conceptuale.....	129
2. Abordări privind metoda în filosofia contemporană.....	132
3. Orizonturi și opțiuni metodologice în filosofie și știință	136
4. Metodologia ca temă de reflecție în doctrina juridică românească.....	143

Capitolul VII. UNELE METODE CARE POT FI APLICATE

ÎN CUNOAȘTEREA ȘI ACȚIUNEA JURIDICĂ.....152

1. Metoda logică	153
2. Metoda istorică.....	159
3. Metoda comparativă.....	167
4. Metoda sistemică	169
5. Metoda sociologică	174
6. Metoda informațional-comunicațională.....	181

Capitolul VIII. PROIECTUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN DREPT – PERSPECTIVE, CRITERII, STANDARDE ȘI INOVARE	190
1. Perspective, forme și niveluri de cunoaștere juridică.....	190
2. Perspectiva legiuitorului român asupra activității de cercetare științifică.....	193
3. Proiectarea cercetării științifice în drept și dimensiunea sa metodologică.....	200
3.1. Cercetarea științifică în drept și acțiunea socială eficientă.....	200
3.2. Cercetarea științifică – cunoaștere științifică în acțiune.	
Schiza proiectului epistemologic tradițional	201
3.2.1. Problema științifică	201
3.2.2. De la ipoteza științifică la teoria științifică	204
3.2.3. Teorie, argumentare și discurs în domeniul juridic	207
3.3. Abordări și tipuri în cercetarea juridică.....	215
3.3.1. Cercetarea de tip socio-juridic	216
3.3.2. Proiectul de cercetare în domeniul filosofiei dreptului.....	222
4. Raționalitatea ca factor de configurare a cercetării științifice.....	227
Capitolul IX. VALIDITATEA CUNOAȘTERII JURIDICE	233
1. Despre sensurile validității.....	238
2. Validitatea logică în domeniul juridic.....	238
3. Criteriile și semnificațiile adevărului din perspectiva validării demersului științific	240
4. Adevărul juridic	244
4.1. Dimensiunile adevărului	244
4.2. Statutul axiologic al adevărului.....	246
4.3. Adevăr și juridicitate	248
5. Pluralitatea criteriilor de validare și demersul științific în domeniul juridic.....	250
Capitolul X. FILOSOFIA ȘI CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ÎN DREPT. SUBIECTUL CUNOSCĂTOR - HOMO JURIDICUS CONȘTIENT DE SINE ÎN LUME	257
1. Știința și recursul la filosofie	257
2. Filosofia în drept.....	261
3. Știința juridică și filosofia dreptului.....	264
4. Dimensiunea filosofică a cercetării științifice în drept – accente contemporane.....	267
În loc de concluzii: o listă posibilă, perfectibilă și deschisă de repere metodologice pentru cercetarea științifică în drept.....	280
Bibliografie selectivă	285

„Dreptul în veci nu va muri“
Dimitrie Cantemir

Dedic această modestă lucrare, destinată în special studenților, marelui cărturar și educator Dimitrie Cantemir, cu prilejul împlinirii a 340 de ani de la nașterea sa.

Autorul

Cuvânt înainte

Ghidul de față are ca suport lucrarea "Metodologie juridică" apărută la Editura "Universul Juridic" în anul 2005. Am încercat restructurări și dezvoltări, având în vedere dorința noastră – poate himera –, de a face conceptele vehiculate, după îndemnul kantian, mai sensibile, de a le operaționaliza pe cât posibil, – adică de a le apropia de practica actuală – de practica investigației științifice în drept dar și de o practică specifică redutabilă – jurisprudența.

Atitudinea științei dreptului în contemporaneitate față de alte științe, față de filosofie, inclusiv la nivel metodologic, nu mai poate fi aceea de ignorare, nici măcar de conexiune sau interacțiune ci de penetrare și integrare, viziune în care granițele dintre științe „utile pentru decani și librari” (Quine) sunt iluzorii și opresive, fără să se piardă desigur specificul diverselor demersuri.

Investigația științifică în drept se configurează și ea integrând în dimensiunile sale constitutive reflecția filosofică a epocii noastre, spiritul științific contemporan, socialitatea timpului nostru.

Iar pentru anchetator sau judecător, avocat, consilier sau notar, student, profesor sau cercetător în domeniul dreptului, ipostaza metodologică – fie ea instituționalizată sau informală, explicită sau implicită, mai puternică sau atenuată, care se impune pregnant sau pare a fi facultativă – este inevitabilă. Una este atunci o reacție ad-hoc, precară, intuitivă, uneori satisfăcătoare – tristă victorie, adevărul găsit la întâmplare spunea cineva – și cu totul alta, atitudinea metodologică elaborată, care valorifică achizițiile științei și filosofiei contemporane, este flexibilă, aptă să întemeieze (provizoriu) demersul metodologic propriu, creativitatea, dar nu improvizarea, mereu perfectibilă și deschisă, dar nu infailibilă.

Am încercat, așadar, să reflectăm asupra unor interogații ca: Dacă juristul își dorește ca în cunoașterea și în acțiunea juridică să atingă nivelul științific poate el să ignore tezele și sugestiile cunoașterii științifice de astăzi, demersul filosofic contemporan? Poate el spera în demersul științific la o metodologie „aparent valabilă în orice timp și în orice loc” (Mircea Manolescu) care să-i potențeze demersul său teoretic și practic? În ce mod este această metodologie posibilă?

Este metodologia în drept o dogmatică rețetă care frânează cunoașterea și acțiunea juridică, o strategie imperfectă dar mereu perfectibilă în vederea atingerii

obiectivelor propuse, o unealtă universală în drept, aptă să concerteze ordinii juridice diferite, un proiect utopic sau câte puțin din toate acestea?

Iată o problemă posibilă vizată de încercarea de față și care ne-a impus să configurăm o zonă a confluențelor informaționale de sorginte pluridisciplinară cu relevanță metodologică în drept și care evocă o serie de contribuții elaborate de filosofi, epistemologi, sociologi, logicieni, juriști și alții.

Ghidul se adresează studenților în prag de licență, masteranzilor și în special doctoranzilor, tuturor acelor care aspiră – ca și autorul acestor rânduri – să confere preocupărilor lor teoretice și practice șansa rigorii științifice.

El oferă doar certitudinea, că pentru cercetarea științifică în drept, nu se poate oferi un algoritm, o formulă infailibilă sau o metodologie strictă care să fie aplicată mecanic pentru a obține rezultatele scontate. În același timp el relevă importanța valorificării experienței metodologice a științei și filosofiei, a cunoașterii juridice dobândite în societatea umană, a implicării în problematica socială a zilelor noastre, a deschiderii spre viitor cu inerenta sa dimensiune juridică.

În acest sens lucrarea pune la dispoziție celor interesați "materiale de construcție", repere metodologice, care să incite la critică, ajustare, renovare și inovare proprie în demersurile teoretice și practice din fascinanta lume a dreptului.

Mărturisim că, elaborarea acestei lucrări este profund legată de cooptarea mea ca profesor asociat la Școala doctorală din cadrul Universității Creștine "Dimitrie Cantemir" și datorez în acest sens, grațitudinea mea conducerii Universității, doamnei Rector prof.univ.dr. Corina Adriana Dumitrescu, distinșilor universitari care m-au primit în "marea familie a Universității Creștine Dimitrie Cantemir".

De asemenea, datorez mulțumiri editurii, tuturor acelor care au contribuit ca această lucrare să vadă lumina tiparului, și – nu în ultimul rând – soției, întregii mele familii.

Autorul

Capitolul I. ȘTIINȚA

1. Cunoaștere și cunoaștere științifică

Teoria cunoașterii sau gnoseologia este o componentă inerentă a oricărui sistem filosofic. Ea își propune să explice reflectarea lumii în mintea omului, principiile și legile ce guvernează producerea și însușirea cunoștințelor, formele și metodele de descoperire, fixare și transmitere socială a adevărilor, interferența dintre cunoaștere și celelalte activități umane.

Teoriile despre cunoaștere sunt tot atât de vechi ca și filosofia însăși. Definirea adevărului și explicarea mecanismului cunoașterii au fost preocupări ale lui Aristotel și ale stoicilor în antichitatea greacă, ale lui Descartes și Leibniz, ale lui Locke și ale lui Hume, ale lui Kant, Hegel sau Russell.

Problematica tradițională a gnoseologiei include reflecții despre obiectul cunoașterii, geneza cunoștințelor umane, formele și procesele de cunoaștere, conceptul de adevăr, verificarea cunoștințelor adevărate, elaborarea construcțiilor teoretice etc. Ea este continuată și revigorată în contemporaneitate și prin utilizarea unor rezultate certe ale științelor particulare (fizica, psihologia experimentală, cibernetica, semiotica, etc.).

Alături de această direcție în dezvoltarea gnoseologiei asistăm în prezent la elaborarea unor teorii gnoseologice de ramură. Acestea fac total abstracție de agentul sau persoana care cunoaște, ocupându-se de cunoașterea depersonalizată, fixată și materializată în semnele și structurile lingvistice, de capacitatea acestora de a reda domeniul evenimentelor lumii fizice, biologice sau sociale. În acest sens, s-au constituit epistemologii ale științelor particulare, între care și epistemologia juridică.

Din problematica gnoseologică extrem de vastă, evocăm în continuare, câteva concepte și teze tradiționale sau mai recente, de mare semnificație și pentru cunoașterea fenomenului juridic¹.

¹ I. Tudosescu, coord., *Filosofie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 336 și urm. P. K. McInerney, *Introducere în filosofie*, Editura Lider, București, 1992, pp. 67-137; M. Furst, J. Trinks, *Manual de filosofie*, Editura Humanitas, București, 1997, pp. 61-110; *Filosofie* (editori – H. Schnadelbach, E. Martens), Editura Științifică, București, 1999, pp. 139-169

- **Astfel, literatura tradițională de gnoseologie împarte formele cunoașterii în două mari categorii: forme ale cunoașterii senzoriale și forme ale cunoașterii raționale. În cadrul formelor cunoașterii senzoriale sunt incluse senzațiile, percepțiile și reprezentările. În cele ale cunoașterii raționale sunt enumerate conceptul, judecata și raționamentul.** Mai precis, senzațiile și percepțiile sunt forme de reflectare ce înlesnesc și condiționează actul cunoașterii, prin ele omul dobândește informația primară despre realitate, dar ele nu sunt ca atare operații cognitive. În măsura în care imaginea senzorială nu este transpusă, codificată în semne lingvistice, ea rămâne proprie subiectului cunoscător, nu este intersubiectiv comunicabilă și, ca atare, nu poate fi confruntată și verificată.
- În analiza mecanismului de cunoaștere distingem de asemenea între **cunoaștere empirică și cunoașterea teoretică.**
- **Cunoașterea empirică** nu este altceva decât însușirea de către agentul cunoscător a unei informații legate nemijlocit de situațiile praxiologice în care acționează, și de utilizarea semnelor limbii naturale pentru desemnarea și transmiterea acestora.
- **Cunoașterea teoretică (sistematică)** se deosebește de cea empirică prin introducerea alături de limba naturală a unui sistem special de semne și definirea riguroasă a conceptelor și propozițiilor utilizate, prin instituirea unor ample demersuri logice, constructive, cu accentuată valoare operațională.
- **Termenul de cunoaștere ostensivă** desemnează actul însușirii de către agent a înțelesului unui nume sau expresii lingvistice ca urmare a percepției nemijlocite, într-un context praxiologic determinat, a referentului acestora (obiecte, proprietăți, evenimente), sub influența unui alt agent cunoscător și a unei limbi naturale. Astfel, de exemplu, definim ostensiv termenul juridic de „proces civil” dacă în prezența unui interlocutor și în împrejurarea în care acesta participă pentru prima dată la o asemenea activitate de judecată, rostim termenul de „proces civil”.
- Dacă cunoașterea ostensivă presupune prezența obiectului cunoașterii în fața agentului cunoscător și recepționarea unei imagini nemijlocite a acestuia, paralel cu actul însușirii numelui sau descriției asociate obiectului, **cunoașterea discursivă** poate

avea loc în absența obiectului cunoașterii, exclusiv prin intermediul semnelor emise de agenții cunoscători. Cunoașterea discursivă este o cunoaștere mediată: semnele și expresiile lingvistice sunt substituenți ai obiectelor și evenimentelor lumii reale, precum și ai experiențelor anterioare ale indivizilor umani. Astfel, cunoașterea specificului procesului civil prin intermediul unei expuneri sau a studierii unui curs este o cunoaștere de tip discursiv.

- La nivelul cunoașterii discursive intervin o serie de **operații logico-semantice și sintactice de prelucrare a informației dobândite prin intermediul cunoașterii perceptual-ostensive.**
- Pentru a ilustra complexitatea acestora, menționăm că **ele pot fi împărțite în operații la nivel nominal, operații la nivel propozițional și interlingvistice.** Între operațiile logico-semantice și sintactice la nivel nominal enumerăm: denumirea, descripția, definiția, clasificarea, abstractizarea și determinarea, generalizarea și particularizarea. La nivel propozițional o serie de operații logico-sintactice, cum sunt: conjuncția, disjuncția, implicația, echivalența, incompatibilitatea etc. mijlocesc formarea propozițiilor compuse. La nivel interlingvistic putem întreprinde următoarele operații: traducerea, modelarea, interpretarea, cifrarea și descifrarea.

Fiecare dintre nivelurile amintite comportă, în afară de corelațiile reciproce, numeroase intercondiționări cu activitatea practică, experimentală și social-istorică.

În plus, din perspectivă istorică, se poate remarca faptul că știința și imaginea ei despre lume, înregistrează o anumită dinamică iar uneori schimbări radicale iar odată cu ele se schimbă și concepția despre specificul și structura cunoașterii științifice.

- Cât privește **starea actuală a epistemologiei – ca teorie a cunoașterii științifice** – relevă **autorul I. Pârvu**, este caracterizată ca o fază de „cercetare extraordinară” ce urmează unei perioade de „criză”, cu procese, tendințe și evenimente de tip „extraordinar”: punerea în discuție a fundamentelor și garanțiilor ei de validitate; deblocarea unor orizonturi tematice și formularea unor noi concepte și probleme epistemologice; un acut dialog al orientărilor și școlilor de gândire; interesul deosebit pentru istoria disciplinei; problematizarea instrumentelor de investigație, nevoia unei analize critice a aplicabilității și valorii lor ² etc.

² I. Pârvu, *Introducere în epistemologie*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 13 și urm.

„Răspunsul la criză” – comentează autorul citat – nu a fost desigur omogen.

- Un mare număr de cercetători (printre care C. G. Hempel, H. Feigl, I. Scheffler, ș.a.) **considerau posibilă depășirea situației prin păstrarea esențială a viziunii standard, modificările necesare fiind doar „ajustări” ale vechii paradigme.** Între direcțiile de depășire a crizei erau reținute: creșterea gradului de precizie și explicitare a practicii reale a cunoașterii în direcția modelelor logico-epistemologice, care vor cunoaște un grad de convergență tot mai mare; fără a părăsi intenția de fundare a științei, aceasta trebuie să recurgă la un concept nou, ne-demonstrativ al fundării, abandonându-se idealul unei fundări absolute, globale, „reconstrucția rațională” trebuie să rămână metoda esențială a epistemologiei, ea fiind singura capabilă să explice structura și demersurile științei, renunțând însă la pretenția universalității patternului reconstructiv al formalizării standard; admiterea unor limitări ale înțelegerii „standard” a metodei științei, fără a părăsi idealul unei metode generale, independente de context.
- **a doua direcție, reprezentată în special de „Noua filosofie a științei” (N. R. Hanson, Th. S. Kuhn, P. K. Feyerabend, St. Toulmin, ș.a.), vede ieșirea din criză prin abandonarea completă a ideilor generale „cultural neutrale” și „independente de context” ale raționalității și metodei științifice.** Ea propune, de asemenea, adaptarea în locul unei perspective logic-reconstructive o viziune istorică asupra științei: logica științei trebuie să cedeze locul, ca metodă disciplină inspiratoare a epistemologiei, istoriei, psihologiei cunoașterii și sociologiei cunoașterii.
- **În fine, o a treia orientare, de dată mai recentă, încearcă să găsească căile unei noi „sinteze constructive” care să depășească opoziția celor două perspective enunțate.** Există, în acest sens, numeroase tentative de redefinire generală a obiectivelor și metodelor epistemologiei, de reconstrucție profundă, în cadrul unor veritabile „programe de cercetare metateoretice” a ideii raționalității științifice (W. Stegmüller, J. D. Sneed, J. Hintikka ș.a.).
- În acest context, cercetătorul fenomenului juridic care explorează „câmpul epistemologic contemporan” cu intenția de a valorifica tezele fundamentale ale cunoașterii științifice într-un domeniu particular, întâlnește un peisaj

extrem de divers. La o extremitate se situează concepțiile după care epistemologia trebuie să rămână o încercare de explicare și justificare a pretențiilor de cunoaștere ale științei prin reconstrucția rațională a formelor ei de expresie și organizare. La extrema opusă pot fi identificate diferitele propuneri de „naturalizare” sau chiar de eliminare a epistemologiei și înlocuire a acesteia cu alte „discipline succesoare”: psihologia cognitivă, istoria și sociologia științei, filosofia limbajului ș.a.

- Între pozițiile cu accente apologetice, de supralicitare a epistemologiei și cele nihiliste pot fi remarcate și **concepții în care epistemologia participă activ și critic la progresul științei, optimizează cercetarea și progresul cunoașterii, prin faptul că nu doar „legitimizează” evoluția istorică a științei ci servește la o „reorganizare a practicii existente din punctul de vedere al întemeierii ei constructive”³.**
- Aceste concepții pot contribui la orientarea epistemologică a **cercetătorului – ca agent al cunoașterii științifice în acțiune** – la conturarea unei platforme epistemologice minimale, eventual prin consultarea unor „cursuri de bază” în materie, care concentrează și sintetizează experiența fundamentală a științei, modelele de cunoaștere propuse, achizițiile certe, punctele controversate și problemele deschise ale acestora. În acest sens, propunem în continuare, o asemenea abordare, **Filosofie – curs de bază – editori H. Schnadelbach, E. Martens**, cu titlu ilustrativ, dar totuși la modul amplu, pe care o considerăm nu numai sugestivă, dar și exemplară⁴.

2. Evoluții, mutații și modele în aria cunoașterii științifice

2.1. Modelul clasic de întemeiere a științei

Teoria clasică a științei poate fi conturată la confluența a șase principii:

(TS 1) cunoașterea științifică nu stabilește doar fapte, ci cercetează, înainte de toate, cauzele faptelor ce pot fi stabilite.

³ P. K. Feyerabend, *Against Method*, London, New Left books, 1975; P. Janich, *Wissenschaftstheorie zur Bestätigung der Naturwissenschaften?* în J. Mittelstrass, M. Riedel (editori), *Vernünftiges Denken*, Berlin, W. De Gruyter, 1977, p. 168

⁴ *Filosofie – curs de bază* – editori H. Schnadelbach, E. Martens, Editura Științifică, București, pp. 139-173